

Izrekanje imena – Uvedba lezbičnih in gejevskih študij*

Solidarnost ni prirojena, temveč pridobljena. Pridobljena je z našo naraščajočo senzibilnostjo za določene podrobnosti pri bolečini in ponižanju drugih, "nepoznanih" vrst ljudi. Povečana senzibilnost otežuje marginalizacijo ljudi, drugačnih od nas, s pomislekom "Oni ne čutijo tako kot mi" ali "Trpljenje mora biti, zakaj ne bi trpeli oni?". Proces dojetanja drugih človeških bitij kot "nekoga izmed nas" namesto "izmed njih" je stvar natančne deskripcije "nepoznanih" ljudi in redeskripcije nas samih.

Rorty 1989: xvi

V preteklosti so ljudje zase iznašli veliko načinov izražanja, oblik jezika, pisav, matematike, oblik umetnosti, oblik vojne, oblik družine in družbene organizacije; skratka iznašli so "oblike življenja" zase. Nobenega razloga za domnevo, da je proces, s katerim smo se iz jamskih bitij preteklosti preoblikovali v to, kar smo danes, pri kraju. Kulturni razvoj je gotovo še mogoč.

Shotter 1984: 49

Še pred stoletjem je bila homoseksualnost ljubezen, ki si ni drznila izgovoriti svojega imena; zdaj je postala pravcati babilonski stolp. To je zlata doba za gejevske in lezbične študije. Pojdite v večje mesto zahodnega sveta, poiščite lokalno lezbično in gejevsko knjigarno in pobrsajte. Ogromna, raznolika in

** Tekst je prevod Plummerjevega članka "Speaking its name: Inventing a lesbian and gay studies". Izšel je v zborniku **Modern Homosexualities**, London 1992 (ur. K. Plummer).*

bogata literatura je nastala na vseh mogočih aspektih gejevskega življenja: od znanstvenih študij do velikih literarnih izkušenj; od vodičev po internacionalnem gejevskem svetu do lezbičnih seksualnih priročnikov; od medicinskih, pravnih in pomagaj-sam priročnikov, do detektivskih lezbičnih zgodb, gejevske znanstvene fantastike in AIDS stripov. Še vedno jo oblegajo številne politične sile, vendar sama kvantiteta in raznolikost delata nov čas.

Gejevske in lezbične študije so postale pomembno študijsko območje, manjše, vendar primerljivo z ženskimi študijami in afroameriškimi etničnimi študijami. Univerze in srednje šole na Zahodu ponujajo študijske programe. Nekatero izmed najbolj prestižnih univerz v ZDA – Harvard, Princeton, Yale, Berkeley, New York, MIT, Duke, Santa Cruz, San Francisco – so gostile konference ali vzpostavile študijske smeri. V Evropi je Center za gejevske in lezbične študije na Univerzi v Utrechtu zaposlil 30 ljudi, ki delajo na tem področju. Erazem, izobraževalno krilo Evropske skupnosti, je podprl več konferenc “lezbičnih in gejevskih študij” za evropske študente. Toronto, Danska, New York in Amsterdam so bili prizorišča mednarodnih konferenc. *The Journal of Homosexuality*, ki je prvič izšel leta 1974, je postal značilen po svojih “tematskih številkah”, s tako mnogovrstno tematiko, kot je sodomija in zgodovina, gejevska mladina, “starejši” geji in lezbijke, alkoholizem, “družina”, ter zaplodil številne druge, kot npr. *Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy* in *Journal of the History of Sexuality*. Tu je *European Gay Review*. Lezbične študije so proizvedle več avtonomnih časopisov, vključno s *Sinister Wisdom*, *Hypatia – A Journal of Feminist Philosophy*, *Lesbian Ethics* in *TRIVIA: A Journal of Ideas. Feminism and Psychology* in drugi feministični časopisi, kot *Signs* in *Feminist Review*, vključujejo številne članke o lezbištvu. Čeprav je homoseksualnost še vedno lahko stigmatizirana na več načinov, je jasno, da gre za občutne pridobitve na raziskovalnem, pedagoškem in študijskem področju. Zdaj imamo, kot je lepo rekel Jefferey Escoffier (1990), “ivory closet” z več generacijami znanstvenikov, najmlajši med njimi so odraščali v svetu, kjer so bile mnoge izmed feminističnih ali anti-heteroseksističnih raziskav rutinsko vzete kot štartna točka.

NAZAJ V PRIHODNOST: KRATKA ZGODOVINA LEZBIČNIH IN GEJEVSKIH ŠTUDIJ

PRVI VAL?

Gejevska in lezbična literatura se ne začinja v 70-ih, temveč sega nazaj v zgodovino. Ne predlagam vračanja v

vedenje o univerzalni lezbični in gejevski literaturi, odkriti pri Sokratu, Sapfo ali Shakespeareu. Namesto tega govorim o veliko bolj samozavestni in samoidentificirani “gejevski in lezbični literaturi” – včasih prikriti, vendar gotovo s poznavanjem občutka moderne *identite* biti gej v kontekstu *pritiska*. Tega – modernega, zahodnega homoseksualca – jemljem kot enkratno, historično distinktivno izkušnjo.

Najzgodnejša samozavedajoča se poročila so začela prihajati v poznem devetnajstem stoletju. Pojavila so se v trenutku, ko je bila vzpostavljena kategorija homoseksualnosti vzporedno z ločevanjem hetero/homo binarnosti, ki je organizirala velik del zahodnega mišljenja dvajsetega stoletja (Sedgwick 1991). To je bil čas, ko je homofilsko gibanje načrtovalo prvi val “gibajna za pravice gejev”, ob boku s svojim pogostim zaveznikom, ženskim gibanjem. Ironično je, da sedaj postaja vse bolj jasno, da so avtorji nekaterih zgodnejših študij o vzrokih in klasifikaciji “homoseksualcev” – ki so bili v 70-ih zavrženi – ravno moški (kot moški), ki bi jih danes skoraj gotovo identificirali kot geje (takrat jih niso mogli, saj je ideja o tem komajda obstajala). Mislim na K. M. Kertbenya, madžarskega zdravnika, ki je leta 1869 skoval termin “homoseksualec”; na Karla Heinricha Ulricha, čigar izraz “uranijski” je zaobjemal napačno idejo tretjega spola z ženskim duhom v moškem telesu, in obratno – ideja, ki zavajajoče zapolnjuje velik del sodobne seksologije; na Magnusa Hirschfelda, čigar Znanstveno-humanitarni odbor in Institut za spolne raziskave sta nadzorovala življenja tisočev “homoseksualcev” (Lauristen in Thorstad 1974; Weeks 1977). Literatura za lezbijke je bila drugačna; večji del spravljen v viktorijanskih moških diskurzih prava, medicine in pornografije, je bila temačnejša, bolj skrita in bolj stigmatizirana. Ženske niso imele veliko lastnega diskurza o spolnosti, zunaj tistega, ki jim je bil vsiljen od moških in je bil običajno zelo negativen, prikazujoč lezbijke kot morbidno patologijo, direktno povezano z bolnim moškim homoseksualcem (Faderman 1981; Jeffreys 1989). Vseeno je v tem obdobju več lezbijk postalo konsolidiranih: bohemke, kot je George Sand, in transvestitke iz srednjega družbenega razreda, kot Rosa Bonheur in “Romantic Friendships” (Faderman 1981; Vicinus 1989). V literaturi se je začela pojavljati nova lezbijka, kot del izgradnje nove ženske (Smith-Rosenberg 1985), kanonično in kontroverzna, kot “mitska moška lezbijka” iz “*The Well of Loneliness*” (Newton 1984; Showalter 1991).

Kljub njihovem, zdaj zelo očitnim pomanjkljivostim so ta zgodnja dela moderne dobe začela zagotavljati artikulacijo in koherentnost “homoseksualcev” kot izrazito moderna ideja. Večina teh del, že tako ilegalnih, je bila v 30-ih in 40-ih bolj ali manj prepovedanih, od 50-ih let naprej pa so – z naraščajočo

jasnostjo in prepričljivostjo – znova prišla na površje. In znotraj tega je prišlo do premikov v razumevanju homoseksualnosti, premikov, ki so jo predstavili iz v glavnem medicinskega in patološkega stanja do tistih, ki jo vse bolj vidijo kot družbeno in politično. Rose Weitz (1984) je v analizi “*The Ladder*”, prvega pomembnejšega lezbičnega časopisa v Ameriki, ki je izhajal med leti 1956 in 1972, dramatično detajlirala takšno spremembo in rast bolj političnega, radikalnega pristopa.

DRUGI VAL

Mnogo bolj eksplicitna in artikulirana literatura se začne pojavljati šele s prihodom homofilskega gibanja, prikapljala je skozi 50-ta in 60-ta leta in simbolično prispela skozi novo gibanje za enakopravnost žensk in Stonewallski upor poznih 60-ih let (D’Emilio 1983). To je literatura, ki so jo napisali primarno *moški geji in lezbijke o moških gejevskih in lezbičnih izkušnjah: eksplicitna, odkrita, odprta*. Večina zgodnejših del se je pojavila izven univerz, objavljena so bila kot članki v kratkotrajnih gejevskih in lezbičnih časopisih ali kot kampanjski pamfleti (širše dostopna so postala v antologijah, kot je *The Homosexual Dialectic*, *The Gay Liberation Book*, *The Lesbian Reader ali A Lesbian Feminist Anthology* (npr. Covina in Galana 1975; Richmond and Noguera 1973).

V tem zgodnjem obdobju je bila lezbična feministična teorija tista, ki je proizvedla najbolj razvito teoretično analizo homoseksualnosti, osredotočeno na kritiko heteroseksualnih razmerij (kasneje označenih kot “prisilna heteroseksualnost” (Rich 1980)). Čeprav je bilo na začetku veliko feministk, ki so odklanjale oboje, tako seksualnost na splošno, še posebej pa lezbištvo, je bila močna tendenca prikazati lezbištvo kot revolucionarno dejanje: “lezbijka je stopnja ženske, kondenzirane do točke eksplozivnosti” (Radicalesbians 1973); “feminizem je teorija, lezbištvo praksa” (Ti-Grace Atkinson, v: Echols 1989: 238); “feminizem je ugovor, lezbištvo rešitev” (Johnston 1973). Nekatere izmed najbolj vplivnih idej so zrasle pri Lavender Manace, maja 1970 (Echols 1989: 214) in v *Radicalesbian position paper* o “žensko identificirani ženski”, kjer zatrjujejo:

Samo ženske lahko dajo druga drugi občutek samih sebe. To identiteto moramo razviti z odnosom do samih sebe in ne z odnosom do moških... Naše energije morajo teči proti našim sestram, ne pa nazaj, proti našim zatiralcem. Vse dokler bo gibanje za pravice žensk poskušalo osvoboditi ženske brez soočanja z bazično strukturo heteroseksualnosti, ki nas veže v sodelujoče razmerje z našimi zatiralci, se bo

nadaljevalo izgubljanje ogromne energije v poskušanju ureditve vsakega posameznega razmerja z moškim... to očitno razpolavlja naše energije in obveze.

(Echols 1989: 216)

Analiza političnega lezbištva razširja pomen lezbištva izza fizičnega spola, da bi razvojno ujela ekstenzivni svet ženskega čustvovanja, rituala, duhovnosti, kulture. Vpletena je v Lesbian Nation Jill Johnston, ginekocentrično veselje Mary Daly ali lezbični kontinuum Adrienne Rich: "vrsto – skozi življenje vsake ženske in skozi zgodovino – žensko-identificiranih izkušenj. Ta pozicija lezbičnega separatizma se je vse bolj krepila, čeprav so jo kritizirale tako temnopolte ženske kot prostitutke.

(Mogara *et. al.* 1983; Vance 1984)

Najbolj znan zgodnji tekst moške gejevske teorije je tekst Dennisa Altmana (1971) *Homosexual: Liberation/Oppression*, ki je spodbudil celo vrsto razprav, konstantno izboljšujočih se v naslednjih dvajsetih letih. Osvetlil je nastanek nove identitete z vzponom lezbičnega in gejevskega gibanja, jasno ločenega od preteklosti, in opozoril na "politiko identitet" (prim. Phelan 1989). Prinesel je eno izmed najzgodnejših analiz "preganjanja, diskriminacije, tolerance", kar takrat ni bilo nekaj vsakdanjega. Kasnejši pisci so razvijali to idejo naprej, kot francoski borec za enakopravnost homoseksualcev, Guy Hocquenghem, ki je leta 1972 začel svojo knjigo z izjavo: "Problem ni toliko v homoseksualni želji, kot v strahu pred homoseksualnostjo: zakaj že gola omemba te besede sproži reakcije odpora in sovraštva?" (Hocquenghem 1978: 35). Altmanovo delo, kot toliko drugih iz tistega časa, je bilo pod vplivom delno marksističnega freudizma, delno pa alternativnih kultur poznih 60-ih let, ki so prinašale gotov optimizem o možnostih gibanja za enakopravnost gejev. Nenavadno spoznanje, predstavljeno na začetku Altmanove knjige in ponavljajoča se tema, je ideja o tem, da bo prava enakopravnost razrešila tudi sam objekt osvoboditve, homoseksualca, saj ideja kot taka temelji na razlikah, ki naj bi jih napadala. Kot je Beshtain opazil desetletje kasneje, je "politika, ki kulminira v oslavitvi skupine, po zaslugi katere so bila njena prizadevanja uspešna, resnično čudna" (Beshtain 1982/83: 253). To je paradoks gibanja za enakopravnost. V tem modernem tekstu o gibanju za enakopravnost gejev je poudarjena tudi rasna tematika, predmet, ki napoveduje vrsto razkolov, ki so sledili v 70-ih in 80-ih letih.

Altman je ostal v ospredju gejevske analize, toda zanimivo je ponovno prebrati njegova zgodnja, klasična dela, kjer vidimo, kako daleč v naprej je nakazal večino glavnih razprav (prim.

Altman 1982; Altman 1986). Le relativno redki so mu sledili: Guy Hocquenghem s *Homosexual Desire* (1978) in Mario Mieli s *Homosexuality and Liberation* (1980) iz kontinentalne Evrope, zbirka, ki jo je leta 1980 izdal Gay Left, *The Spiral Path* (1981) Davida Fernbacha, dela Jeffereyja Weeksa (1977; 1981a; 1981b; 1985; 1991) pa označujejo glavna britanska dela. Medtem v Združenih državah radikalno teorijo na veliko ignorirajo: mnogo kasnejša *Culture Clash* (1984) Michaela Bronskega je prispevek, ki izstopa. Šele pred nedavnim, z vzponom "queer theory", je prišlo do bolj sofisticiranih teoretičnih obratov (glej De Laurentis 1991; Fuss 1991; Warner 1991).

V istem času, ko so se začele pojavljati te zgodnje, radikalne publikacije, je bil na poti pomemben dosežek: institucionalizacija gejevskih in lezbičnih "študij", kot polje akademsko specializiranega "študija", vključno z lastnimi doktorskimi disertacijami, sezname literature, profesorji, centri, konferencami in seminarji. To je bilo manj kot novo. V nekaterih državah so bili zgodnejši poskusi ustanovitve takšnega dela: Hirschfeldov inštitut v Nemčiji v 20-ih letih, več podobnih centrov na Nizozemskem (Tielman 1988), v Severni Ameriki pa *Institut for Homophile Studies*, alternativna univerza, ki je imela v akademskem letu 1957-58 vpisanih več kot 1000 študentov. To je bila definitivna izhodiščna točka v 70-ih letih, ko je postajalo to študijsko območje mednarodno prepoznavno in primerljivo z razvojem ženskih študij ali afroameriških etničnih študij (čeprav je bilo manjše, ker je bilo toliko bolj stigmatizirano). Takšen razvoj vsekakor ne bi smel biti precenjen: bili so na tankih tleh; v nekaterih državah, kot v Veliki Britaniji, so bili do njih brezbrizni, vedno so delovali proti preprekam zlorabe in nasilja. Skušal bom na kratko pregledati nekatere izmed teh dosežkov.

INTERDISCIPLINARNI PROJEKT: KRATEK PREGLED TRENDOV

Gejevske in lezbične študije so zaobjele mnoge discipline – discipline, ki včasih govorijo ena mimo druge. V 70-ih letih so bile posebej vplivne psihologija, sociologija in zgodovina, medtem ko so v 80-ih letih postajale vedno bolj pomembne oblike kulturoloških študij literarna teorija in postmoderni feminizem. Tudi AIDS, kot raziskovalno in teoretično območje, je v teku tega zadnjega obdobja začel igrati osrednjo vlogo.

Psihologija je kritizirala bolezenski model, z dokazovanjem, da so homoseksualci dejansko normalni, tako kot vsi drugi in morda celo "bolj zdravi kot straight ljudje" (Freedman 1975); vpeljala je termin "homofobija" kot glavni novi koncept; analizirala razlike med življenjskimi stili – ključna prizadevanja, ki

foto Della Grace

se danes nadaljujejo v delih kot *Lesbian Psychologies* (Boston Lesbian Psychologies Collective 1987) in *Lesbianism: Affirming Nontraditional Roles* (Rothblum in Cole 1989; glej tudi Gonsiorek in Weinrich 1991). Sociologija je proučevala subkulture (prim. Humphreys 1971; Ettore 1980; Risman in Schwartz 1988; Herdt 1992), toda njena ključna prizadevanja so bila preusmeriti zanimanje s "homoseksualca" kot osebnostnega tipa na družbene reakcije na homoseksualnost, ki je pripeljala do radikalno drugačne socialne konstrukcije istospolnih praks (McIntosh 1968; Gagnon in Simon 1973; Plummer 1975, 1981; Greenberg 1988; Stein 1990). Ta perspektiva je pospešila "konstrukcionalistično/esencionalistično" polemiko z vplivno Foucaultovo publikacijo *History of Sexuality*: izrisana je bila nova pozicija in pristop (Foucault 1979). Del tega je bila zgodovina, ki je prinesla zelo različno koncepcijo od tiste v preteklosti. Nič več niso "slavni kralji in kraljice" paradirali pred našimi očmi: namesto tega je bilo počasi in pazljivo v celoti ponovno obdelano zgodovinsko razumevanje od samega začetka. Sprva, kot v vplivni oceni Jeffreyja Weeksa (1977) o nastanku modernega gejevskega gibanja in identitete v Angliji, je to bila "moderna zgodovina". Kasneje pa so raziskovalci posegali vse bolj in bolj nazaj: v antiko, kjer je bila seksualnost pogosto pravica svobodnih moških nad ženskami, sužnji in otroki in je bila delitev na hetero- in homoseksualce komaj opazna; preko nastanka izrazitih sodomitskih kultur od štirinajstega stoletja naprej; do homoseksualne pregrehe sofisticirane italijanske elite šestnajstega stoletja. Z vsem tem je nastalo odmevno novo študijsko področje (npr. Halperin 1990). To je vplivalo tudi na antropologijo (Herdt 1984; Blackwood 1986). Večina teh del je zavračala povezovanje sodobnih etnocentričnih vsebin s "homoseksualci" iz preteklosti ali v drugih kulturah; namesto tega so si prizadevali razumeti dinamiko vsakega posameznega obdobja in kraja, da bi videli, kako se istospolne prakse pojavijo, na kakšen odziv naletijo in se zato družbeno oblikujejo. Nekatera izmed teh del so po svojih preučevanjih in ugotovitvah resnično osupljiva; njihov prispevek daleč presega gejevske in lezbične študije, da bi pripomogel pri reinterpretaciji same zgodovine in antropologije. Skozi 80-a leta večina ostrine ostaja znotraj socio-historičnih del, čeprav je že opazna tendenca proti dvema področjema: kulturološkim študijam in raziskavam AIDS-a.

V sedemdesetih in osemdesetih letih so stalno naraščale vse oblike gejevske kulture: filma, televizije, leposlovja, biografije, glasbe, umetnosti. Vse to je zaobjela vse bolj samozavestna analiza teh del. Študija Bonni Zimmerman (1990) *The Safe Sea of Women* je na primer analizirala okrog 200 primerov lezbičnega leposlovja, objavljenih med leti 1969 in 1989,

medtem ko je Richard Dyer v *Now You See It* (1991) zasledoval razvoj žanrov lezbičnega in gejevskega filma. Večina od teh novejših kritičnih del izhaja iz feminističnega postmodernizma. Preučujejo kompleksen in zapleten položaj identitet, mnenj, intersubjektivnosti, tekstualnosti in seksualnosti. To je videti kot “pisanje kot revizija”, kot “pogled nazaj, opazovanje z novimi očmi, kot vstop v star tekst z novega, kritičnega stališča”. To je “dejanje preživetja”. Tako kot je “vsak tekst napisan s pozicije spolne zavesti, tako kot je vsako branje spolna izkušnja”, tako je tudi vsak tekst odprt za gejevsko in lezbično branje (prim. Jay in Glasgow 1990: 1).

Te ideje je najdlje privedla Eve Kosofsky Sedgwick. V dveh glavnih knjigah, *Between Man* (1985) in *Epistemology of the Closet* (1991), je razvila pogled feministične teorije gejevstva; antihomofobična razlaga v najbolj osupljivi obliki. Homo/hetero razlike vidi kot ključni klasifikator, ki se je pojavil v poznem devetnajstem stoletju, in poziva, naj se vsakršno branje zaveda te razlike, ki jo lahko ultimativno ujamemo in s tem presežemo.

Kar je bilo novo na prelomu stoletij, je kartiranje sveta, pri čemer je bil vsak človek, kot on ali ona, nujno zaznamovan kot moški ali ženski spol, zdaj prav tako nujno pripisan homo- ali heteroseksualnosti ... (ta) razmerja “of the closet” ... so lahko posebej zgovorna, v bistvu pa, kar se tiče govora, zelo splošna.

(Sedgwick 1991: 2-3)

Niso le t. i. gejevski in lezbični teksti tisti (vključno s filmom, umetnostjo, glasbo), ki jih lahko zaradi tega beremo skozi to novo perspektivo, temveč *vs*i teksti. Podpirajo diskurz dvajsetega stoletja, z vsemi variantami teh binarnih nasprotij – heteroseksualna predpostavka vselej vključuje strah pred homoseksualnostjo. Mnogi preučevalci nadgrajujejo tovrstne ideje z reinterpretacijo širokega spektra tekstov (Butters *et al.* 1990; Butler 1990; Dollimore 1991; Fuss 1991). Proti koncu 80-ih je bila to drža, ki je začela vse bolj in bolj prevladovati na konferencah lezbičnih in gejevskih študij, zaradi česar so se predhodni izzivi družboslovnih znanosti pogosto izkazali za nenavadno staromodne!

Vzporedno s tem razvojem se je v 80-tih letih razvilo še eno izrazito študijsko področje: aids. Dejansko se je za nekaj časa celo zdelo, da je nova generacija znanstvenikov zapustila gejevske in lezbične raziskave zaradi močnih potreb po aktivizmu v zvezi z aidsom, ki so prevladale na vseh področjih. Vsak krizni aspekt aidsa je razvil svojo vrsto literature. Od behaviorističnih študij spolnosti do psiholoških študij “shajanja z aidsom”; od analize medijev do razprav o diskurzu; od

zgodovine in politike do poezije in biografije; razvila se je enormna kultura raziskav in literature o aidsu (npr. Altman 1986; Crimp 1988; Patton 1985; Watney in Carter 1989).

SHIZMA IN SOLIDARNOST

Do konca 80-ih let so bile gejevske in lezbične študije dokončno vzpostavljene. Danes je zanje značilna izrazita raznolikost. Medtem ko je "queer theory" podpirala kulturno analizo homo/hetero razdelitve kot teorija, in medtem ko je ta tradicija postala na videz prevladujoča, bi že pohajkovanje po lezbični in gejevski knjigarni kaj kmalu pokazalo širok spekter del, ki nastajajo danes. Vse bolj in bolj narašča izoblikovanost posameznih področij; prostorske študije o tem, kje je največja verjetnost za pojav lezbičnih in gejevskih skupnosti (Castells 1983); začetki ekonomskih študij "roza ekonomije" in delitve dela v gospodinjstvih gejevskih in lezbičnih parov; ustno izročilo o podrobnostih iz sodobne zgodovine življenja in prakse gejev in lezbijk (npr. Lesbian History Group 1989; Hall Carpenter Archives 1989a; 1989b; Bech 1989; Lützen 1988; Porter in Weeks 1990). Redka področja akademskih raziskav so ostala nespremenjena in videti je, da so 90-ta pripravljena na novo zrelost in konsolidacijo lezbičnih in gejevskih študij.

Istočasno konflikti in razlike ostajajo. Zadnjih dvajset let bi zlahka označili kot zgodovino stalnih shizmatičnih konfliktov. Ideje se razvijajo skozi nasprotja in gejevske in lezbične študije so bile tega gotovo deležne. Problematično je bilo, ali ima lahko takšno študijsko področje preozko učinkovitost, ker krepi separatistično, getovsko mentaliteto (Rosscoe 1988). Tukaj je bilo klasično razhajanje med lezbijkami in geji, pri čemer mnoge lezbijke svoje interese lažje zadovoljujejo znotraj že razvitih ženskih študij, medtem ko geji večinoma ostanejo vzvišeni, pokroviteljski, naivni ali preprosto ogroženi (Stanley 1982; Fyre 1983; Jeffreys 1990; Hammer 1990). Tukaj so bila razhajanja med tistimi, ki delajo znotraj akademije in so zato formalno bolj sponzorirani, ter tistimi, ki delajo zunaj nje – za svojo skupnost in z veliko manj podpore (Escoffiler 1990). Tukaj so bili raziskovalci, delujoči na področju aidsa, kjer je financiranje lažje dostopno, ki so zapustili bolj ortodoksne vsebine lezbičnih in gejevskih študij in razvili svoje lastne, interne shizme. Tukaj so bila očitna nasprotja med disciplinami: na udaru je bila psihologija, kot še eden izmed učinkovitih mehanizmov za kontrolo in regulacijo naših življenj (Kitzinger 1987), medtem ko so nekateri novejši dosežki literarne teorije ožigosani kot intelektualni elitizem. Bilo je navidez neskončno prerekanje o esencializmu in konstruktivizmu, predmet, ki je bil v

osredju vsaj treh mednarodnih konferenc (prim. Altman *et al.* 1989). Med posamezniki je prišlo na mednarodnem nivoju do travmatičnih konfliktnih situacij. Z odraščanjem mlajših gejev in lezbijk, radikalno toda brez spoštovanja do že doseženega, v drugačni delovni klimi kot njihovi "pionirski" predhodniki, se ponavljajo znaki medgeneracijskih razkolov. In seveda, največ časa je bilo zapravljenega za napade na te študije od zunaj: tisk, ki čaka na naskok, univerzitetna administracija, preveč prestrašena, da bi branila takšno delo, študentje, zaskrbljeni za kariere in službe, kolegi, obdani z okopom homofobije. Sredi vseh teh nasprotij je presenetljivo, da so se lezbične in gejevske študije sploh obdržale.

V primerjavi z ženskimi študijami ali afroameriškimi etničnimi študijami, s katerimi je mogoče potegniti močne vzporednice, obstaja relativno malo institucionalnih osnov za gejevske in lezbične študije. Tako ženske študije kot afroameriške etnične študije imajo svoje težave in sovražnike, vendar jim niso prilepili istega občutka stigmatizacije. Lezbične znanstvenice so pogosto našle svojo najmočnejšo povezanost s programi ženskih študij, in moški gejevski akademiki so se gibalili proti njim ali pa, kar je pogostejše, ostajali v relativni izolaciji.

Tako ženske študije kot afroameriške etnične študije so že zdavnaj spoznale prednosti in slabosti razvoja takšnih programov, in lezbični in gejevski programi se morajo od njih še veliko naučiti. Argumenti proti takšnemu študiju so dokaj močni. Vzporedno z argumenti proti oslabitvi disciplinarnih študij obstaja resna nevarnost, da bi se odcepili v marginaliziran, majhen akademski geto, ki ga lahko "moški" tok akademskega sveta preprosto pozabi, ignorira ali zasmehuje. Istočasno lahko, s tem ko skupaj postopamo po naših majhnih vogalih, zlahka izgubimo kontakt s širšimi intelektualnimi debatami, kar lahko potisne razumevanje gejevskih in lezbičnih življenj v nova in neraziskana področja. In zelo slabo je, da razvijamo velikanske slepe lise in vstopamo v svet, kjer so gejevske in lezbične vsebine edina pomembna stvar, in izgubljam pregled nad širšimi razlikami, konflikti, prepiri in teoretskim razvojem (žensko gibanje npr. so v njegovih najzgodnejših letih konstantno obtoževali, da zanemarja rasna vprašanja – in afroameriške študije so obtožili, da zanemarjajo spol). Dalje je tu problem intelektualne koherence; esencialnega študijskega predmeta ni, kajti da bi vzeli konstrukcionistične argumente resno, bi morali sprevideti, da gejevske in lezbične študije "izgrajujejo" predmet analize, ki je sam po sebi veliko bolj difuzen, fragmentiran, podvajajoč in mnogovrsten: forsira enotnost, ki ne obstaja.

Pri načrtovanju gejevskih in lezbičnih študij so torej nevarnosti. Toda na tej stopnji ne morem premagati občutka, da prednosti pretehtajo te ugovore. Kajti brez koherentnega študij-

skega programa se bomo razpršili, odneslo nas bo na druga področja, ker si damo preveč opraviti z drugimi stvarmi, izgubljammo sebe. Lahko ustvarimo akademsko skupnost, ki nas bo podpirala, se boljše povezujemo, vemo, kdo raziskuje in proučuje v različnih disciplinah, ustanovimo svoje časopise. Ključen je tudi politični simbolizem takšnih študij: potrebna je enotna fronta, tako za lastno notranjo skupinsko koherentnost gejevskega in lezbičnega gibanja – vsako družbeno gibanje potrebuje svoje intelektualce – kakor tudi za demonstracijo naše intelektualne resnosti in politične moči zunanjemu svetu. Naši sovražniki so povsod: težko je najti finančno podporo, ljudje bi radi, da prenehamo delovati, morda ne bomo dobili služb, na gejevske in lezbične vsebine gledajo ljudje z nezaupanjem, obstaja diskriminacija pri zaposlovanju itd. Potrebna je jasna identiteta, ki bi pomagala javnosti privzgojiti prepoznavanje vrednosti takšnega dela in pretehtati ugovore.

Za vse to najdemo jasne paralele v razpravah, ki se že dolgo odvijajo znotraj ženskih /študij spolov/ feminističnih študij (npr. Bowles in Klein 1983), znotraj afroameriških etničnih študij (npr. Morgara *et al.* 1983), znotraj feministične epistemologije (npr. Harding 1986), v razpravi o moških študijah (npr. Hammer 1990) ali dejansko čisto preprosto znotraj feministične in gejevske politike z (vsaj) dvajset let staro distinkcijo med radikalno in separatistično politiko, bolj integracijsko in liberalno politiko ter radikalno, neseparatistično in običajno socialistično politiko (npr. Douglas 1990; Marotta 1981; Echols 1989). To najdemo tudi v (upam, zdaj že mrtvi) debati o esencializmu in konstruktivizmu (Fuss 1990). Seveda je vsaka izmed razprav zelo kompleksna, in "strani" ob teh razdelitvah so se že zdavnaj razvrstile.

Moja lastna pozicija ostaja kontradiktorna. Želi posegati izza prisilnega jopiča kategorij, ki sem jih napadal večino svojega akademskega življenja. Imeti lezbične in gejevske študije pomeni okrepiti same umetne razdelitve, ki jih uporablja dominantna kultura za regulacijo naših življenj. Poleg tega je intelektualno naivno – takšna preprosta enotnost študijskega predmeta; in politično konservativno – lahko se dejansko odcepimo v akademski geto in smo ignorirani. Lahko nas razločno pritegne nevarna modnost "politične korektnosti". In vendar, kot rečeno, prav tako brezupno potrebujemo gejevske in lezbične študije. Potrebujemo jih, da bi *intelektualno* napredovali, da bi odprli študijska področja, o katerih še nismo niti sanjali, ki pa preprosto potrebujejo gejevsko in lezbično imaginacijo, ki bi zagotovila ideje in jezike, ki bi se vključevali v širši družbeni svet in premaknili intelektualne drže – kakor sta to storila nova zgodovina in nova literarna teorija. Takšne študije potrebujemo *organizacijsko*, saj mnogi od nas delajo v pogojih izolacije in

včasih celo sovražnosti. Takšne študije potrebujemo tudi *politično*, da bi akademiji demonstrirali, da smo tukaj, da imamo povedati pomembne reči in da ne nameravamo oditi.

IZZA HOMOSEKSUALNOSTI?

FRAGMENTI PRIHODNOSTI

Kakšne bi bile lahko, ob vsem tem, lezbične in gejevske študije v prihodnosti? Morda bodo, dolgoročno gledano, prenehale obstajati. Tokovi modernistične misli nas gotovo vodijo v to smer. Čeprav je napovedovanje prihodnosti igra norcev, se bom v tem besedilu lotil nekaterih sedanjih diskusij in ocenil njihovo relevantnost za oboje, bodočnost homoseksualnosti ter lezbičnih in gejevskih študij.

(POST)MODERNIZACIJA (HOMO)SEKSUALNOSTI

Leta 1981 sem izdal publikacijo z naslovom *The Making of the Modern Homosexual* (Plummer 1981a). Njeni avtorji so obravnavali načine, po katerih je bila iznajdena in transformirana moderna ideja homoseksualnosti. Zdaj, v zgodnjih 90-ih, to ni več toliko stvar razprave kot neizmerna arena zgodovinskih, socioloških in literarnih raziskav, ki opisujejo različna zgodovinska obdobja, različne poti rasti, različne značilnosti prakse. Niti za “lezbijke” niti za “moške geje” ideja, da “moderni homoseksualec” nastopi z modernostjo, dejansko ni več stvar prerekanja: istospolna seksualnost gotovo obstaja skozi zgodovine in kulture, toda modernost je s seboj prinesla distinktivne nove oblike.

Kar se je v predhodni, “konstrukcionistični razpravi” izgubilo, je samo vedenje o *modernem*, ki se običajno enači s kapitalizmom in “zahodnim svetom”. To ni kraj, kjer bi se spustili v številne in kompleksne razprave o naravi modernosti; to je obdobje, ki ga je oblikoval kontradiktorno dvojen proces, ki prav tako označuje nastop homoseksualizacije (proces, s katerim se zahodni “homoseksualec” družbeno organizira). Eden izmed procesov je *projekt racionalnosti*: razširjena vera v znanost, strokovnjake, pravila, birokracijo, razrešitev tehnoloških problemov in klasifikacijo, ki zaznamuje velik del zahodne miselnosti, jo dela logično, linearno in racionalno. Le-ta se manifestira v kreaciji “homoseksualca” kot znanstvene kategorije, kot polje nadzora in kontrole, kot predmet raziskave, kot osebnost, ki mora biti birokratsko predelana. Tukaj je homoseksualec povezan z mnogimi drugimi “racionalnimi” iznajdbami moderne; nič

bolj in nič manj. Istočasno torej moderna posledično prinaša seme svojega lastnega uničenja: "da bi se prenovila" (prim. Bradbury 1988). Na delu so procesi, ki prepoznavajo razlike, relativnosti, spremembe: potencialni kaos, vendar enormne možnosti. S temi prihajajo tudi radikalne opcije za raznolike in raztresene seksualnosti – ločitev od tradicionalnih religij, tradicionalnih družinskih struktur, tradicionalnih skupnosti, tradicionalne politike, tradicionalnih omejenih in prepovedanih komunikacijskih kanalov. Delovanje modernih homoseksualnosti je videti zelo v skladu s kontradikcijo modernistične kulture, na eni strani prikazuje obsedeno enotnost v svoji organizaciji, na drugi strani pa njihovo gibanje kaže, da "vse kar je trdnega, se pretvori v zrak" (Berman 1982). Homoseksualec je oboje, rigidno znanstveno odkritje in raznovrsten označevalec možnosti, pluralnosti, polimorfnosti.

Razprave, ki se danes uprizarjajo pojavu nove "postmodernistične" kulture, lahko vidimo le kot nekaj več od najnovejše stopnje te kontradikcije. Redki bi trdili, da je to dominantna kultura našega časa; dejansko v tem trenutku vpliva le na majhne, elitne skupine. Danes so kulture sestavljene iz mnogih obrežij. Vseeno je videti, da se stopnjujejo tiste razlike, ki jih lahko najbolje označimo kot pozne, visoke ali post-moderne. Kaj je ta zadnja faza in v kakšnem odnosu do homoseksualnosti je?

Obdobje visoke moderne je bilo opisovano brez konca in kraja. Za Giddensa je to čas, ko smo postali vse bolj in bolj odrezani od lokalnih družbenih razmerij, postali smo "neumeščeni"; obdobje naraščajočega "tveganja" za vse člane družbe, predvsem zato, ker so prenehale obstajati vse stare resnice; čas naraščajoče samo-refleksivnosti – ko samo znanje, nastalo v svetu, pomaga oblikovati pojav sveta (Giddens 1990). Za druge je to "obdobje znakov", čas ko so podobe medijev, oblike informacij, "režimi označevanja" in "estetizacija vsakdanjega življenja" postale prevladujoča poteza moderne izkušnje: živimo v medijih in skozi medije, ki so postali izkušnja sama po sebi (Poster 1990). To je čas potrošniške kulture (Featherstone 1991). To je čas konca velikih zgodb; obdobje fragmentacije, de-diferenciacije, nedoločljivosti, imanence, de-strukturacije, de-unifikacije in de-centralizacije. Kaže, da so zahteve po veliki resnici, znanstveni rešitvi, korektni politični poziciji, linearni progresiji in teoretični čistosti vse po vrsti pomanjkljive. Dejansko so takšna prizadevanja v preteklosti služila kot sredstvo omejevanja in tiranije; sedaj je potrebno prepoznati fragmente, koščke, umetniške mešanice, gibanja sem ter tja, imanentne delitve, ubikvitarne in nestalne.

Takšne značilnosti imajo globoke posledice za naše homoseksualnosti. Iskanje resnice enotnega fenomena zdizajniranega "homoseksualca" je točno diskreditirano, saj takega enotnega

fenomena ni. Najbolj bistri opazovalci homoseksualnosti so to že zdavnaj vedeli – od Freuda do Kinseya in Foucaulta. Kar imamo, je mnogoterost čustev, spolov, vedenjskih vzorcev, identitet, razmerij, lokalnosti, religij, delovnih izkušenj, reproduktivnih zmožnosti, praks vzgoje otrok, politična razhajanja itd., ki so bili prilagojeni nekaj surovim izrazom, kot “homoseksualec”, “lezbijka”, “gej”. Lahko da so služili v dvojni vlogi kontrole in podpore v zgodnji moderni dobi, vendar gotovo niso v skladu s fiksnim ali obstoječim fenomenom. V svetu pozne moderne bo sama ideja “biti gej” transformirana v idejo mnogoterosti seksualnih/spolnih/relacijskih/emocionalnih itd. obstojev v svetu (Bech 1992). Vstopiti v post-gejevski in post-lezbični čas? Prav tako pomembno je, da mora zavest o razpršenosti homoseksualnosti pomeniti tudi zavest o razpršenosti heteroseksualnosti. Dejansko projekt poznega modernizma v osnovi razreši takšno razločevanje. Ločeni spoli in njihova ločena seksualnost ne morejo biti tako jasno sprejeti (prim. Katz 1990). Dalje, ker je ideja fiksiranega pomena razrešena, je postala možna reinterpretacija vseh vrst kulturnih fenomenov. Lezbištvo je npr. mogoče videti kot kompleksno metaforo; niti preprosto spolni akt, niti preprosto način obstoja, temveč skrajno kompleksen simbol, ki usidruje celo vrsto vsebin, užitkov in bojazni. Združuje radikalno re-vizijo, naloga, ki se je že lotila nova queer teorija (De Laurentis 1991).

Hkrati moramo navesti nekatere nevarnosti vsega tega. Postmodernizem lahko postane zelo samo-kontradiktoren – ni velikih zgodb, razen, domnevno, tiste postmodernistične. Lahko je politično paralizirajoč – ker ni velikih ciljev in nobenih možnosti napredka, kakšen je potem namen političnega boja? Toda da bi prepoznali nadaljnje preoblike postmodernističnih razvad, ne smemo spregledati, da smo na robu hitro spremenjajočega se družbenega reda: takšnega, v katerem se mora iskanje vsake velike resnice – bistev, univerzalnosti, temeljnih filozofij, glavnih zgodb, dominantnih ideologij (imenujte jih kot hočete) – se morajo umakniti radikalnemu dvomu; naključju in ironiji; fragmentom, mnogoterostim, razlikam in kompleksnostim.

V gejevskih in lezbičnih študijah bo to pomenilo veliko. Na primer, to gotovo pomeni, da imamo še eno osnovo za zavrnitev vseh tistih t. i. znanstvenih študij o nas, ki so nastale v preteklosti. Staro vprašanje o vzroku homoseksualnosti je skrajno zavajajoče: lahko gre za mnogoterost možnih sunkov v pluralnosti izkušenj, toda to je odločno drugačna pot določitve namena. Podobno morajo biti novejša dela, vključno z nekaterimi mojimi, ki predlagajo, da se proces pridobivanja gejevske in lezbične identitete neizbežno giblje skozi določene ključne faze, odprta radikalnemu dvomu (Janness 1992; Davis 1992). Potrebujemo vse več in več načinov razmišljanja o isto-

spolnih seksualnostih in razmerjih, ki nas ne zapirajo v kategorije kontroliranja, namesto tega pa nas krepijo v smislu razlik in različnosti.

LOKALIZACIJA/GLOBALIZACIJA HOMOSEKSUALNOSTI

Homoseksualnost je potrebno videti kot internacionalni fenomen. Danes sta v ospredju dve ideji. Za nekatere je homoseksualnost univerzalna – geji in lezbijke obstajajo skozi čas in prostor. Za druge je homoseksualnost evolucija: izkušnja homoseksualnosti se počasi razvija v pravo gejevsko obliko. Prvi pogled – univerzalistični argument – zahteva esencializem in predlaga:

Gejevska kultura ... je čudna, izredno čudna in ima kontinuiteto. Kontinuiteta je rezultat značilnosti, ki se jih pripadniki skupnosti učijo drug od drugega, tako da se te značilnosti ponavljajo iz obdobja v obdobje. Odkril sem, da ima gejevska kultura svoje tradicionaliste, svoje jedro, ki je razširjeno po vsem svetu in ki ima svoje rodovne in duhovne korenine. Gejevska kultura je včasih v podzemlju, včasih na površju, pogosto pa v podzemlju in na površju.

(Grahn 1984: xiv)

Takšen pogled najdemo v mnogih oblikah. Za moške je, kot predlagata Bronski (1984) in Kleinberg (1980), elementarna poteza obsedenost s spolnostjo, medtem ko Thompson (1987) in Roscoe (1988) namigujeta na bolj duhovne značilnosti. Pri ženskah se pojavi lezbična nacija (Johnston 1973) in močna duhovna identifikacija (Daly 1978). V različni meri vsi ti predlogi homoseksualnim ljudem, gejem in lezbijkam, sugerirajo, da so univerzalni. Naloga modernega sveta je odkriti korenine zatiranja vseh teh ljudi in poiskati pomena našega sožitja. To zelo identificira močno in kontinuirano kulturno tradicijo kot organizirano žarišče življenja in njegove politike.

Druga pozicija – neo-evolucionizem – ne podpira tako univerzalne enotnosti, kot je gejevstvo, temveč vidi rešitev v kvazi-evolucionarnem načinu. Na to namiguje Stephen Murray v svojem članku o Srednji Ameriki in na svojstveno drzen način vidi univerzalne težnje v smeri vedno bolj egalitarnih razmerij: od neenakopravnih razmerij, ki so temeljila na starosti (kot v antični Grčiji) ali vloge spolov (kot v moderni Srednji Ameriki), skozi vloge na razredni osnovi (kot v zgodnjem kapitalizmu), do tistih, ki vse bolj in bolj temeljijo na enakih razmerjih (Murray 1992). Pogosto skozi več stopenj sledi sodo-

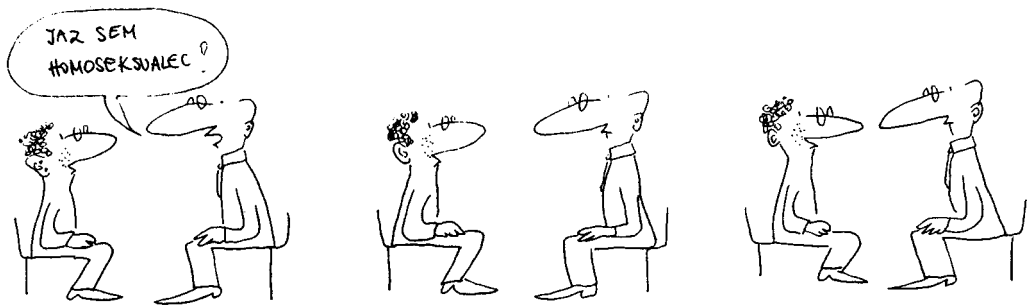

bni zgodovini sprememb v homoseksualnosti. Čeprav je morda videti, da se je politizacija homoseksualnosti pričela v Nemčiji, z inštitutom Magnusa Hieschfelda in zgodnjimi gibanji za emancipacijo gejev, ki so se razširila v različne ključne predele Evrope (predvsem skandinavske države in Nizozemsko), ter se razširila v Združene države pred radikalnim svetovnim simbolizmom (tipičnim za imperializem ZDA), je le-ta šele skozi stonewallski imaginarij 1969, končno pa s Castro Street, West Hollywoodom in Greenwich Vilageom, izbruhnila kot prototip bodočnosti. Ta politizacija vodi v močno ojačanje gejevske in lezbične kulture, gejevske in lezbične identitete ter gejevske in lezbične politike – ki se je postopoma vse bolj in bolj širila po celem zahodnem svetu. To je za nekatere pomenilo amerikanizacijo homoseksualnosti (prim. Altman 1982). Končno je bil ta model zasnovan kot globalni trend za prihodnost: evolucija homoseksualnosti v belskem, zahodnem svetu je bila videti kot načrt, ki naj mu sledijo preostale države in rase/kulture. Z razpadom Sovjetske zveze npr. bi zdaj lahko prišlo do zблиževanja zahodnih homoseksualnosti s tistimi iz Vzhodne Evrope.

Nobeden izmed teh dveh svetovnih pogledov se ne ujema z mojim razumevanjem globalnega razvoja modernega sveta. Bolje kot videti homoseksualnost kot rodovno in univerzalno skupino ali kot razvoj proti naprednejšim stanjem gejevstva, je videti, da se istospolne prakse sunkovito premikajo vzdolž

raztresenih tirnic do različnih primerov. To je, kot je Ann Ferguson (1990) jasno dokazala, del historične dialektike, in v 90-ih mora to delno pomeniti, da so istospolne seksualne izkušnje skozi medsebojno povezanost sveta postale zelo modne.

Seveda sveta pozne moderne ne moremo razumeti brez interpenetracije držav: njihove ekonomije, njihovih kultur in njihovih tehnologij. Tu je svetovni proces, v katerem so moderne tehnologije čisto preprosto spremenile globalni svet v lokalnega: svet, v katerem so informacije lahko simultano kunzumirane v mnogih državah širom po svetu, medtem ko so bile nekoč potrebne ure, dnevi, tedni ali celo leta. To je svet, kjer je politične spremembe, kulturne spremembe in najrazličnejše stvari mogoče v nekaj sekundah poslati po faksu ali elektronski pošti na kateri koli del zemeljske oble (Gergen 1991). Homoseksualnost je del tega. Površinsko bi bilo enostavno videti npr. masovno homogenizacijo moškega gejevskega sveta skozi razvoj pojavov, kot so gejevski turizem, gejevski disco, gejevski bar, ženske knjigarne, lezbične skupnosti. Obstajata politična in kulturološka literatura, ki dela povezave med državami. Obstajajo organizacije – kot je ILGA (The International Gay and Lesbian Association) – in konference – kot je *Which Homosexuality* (Altman 1988), ki premoščajo mednarodne razlike in kreirajo močan občutek internacionalne skup-

nosti in kulture. Dejansko je gejevsko in lezbično gibanje sprejelo pod streho identitete, politike, kulture, tržišča, intelektualne programe, ki dandanes enostavno ne poznajo nobenih nacionalnih meja. Homoseksualnost je postala bolj globalna. Samo gibanje se je pojavilo kot serija hitrih trzlajev, ko se je valovanje s Stonewalla in ženskega gibanja zaslislalo po celem svetu in od poznih 60-ih preprosto pospešilo tempo. Revije prosto krožijo po zahodnem svetu, se filtrirajo tudi drugam in prenašajo sporočila o tem, kako je biti gej ali lezbijka. Rastejo organizacije, ki pospešujejo mednarodno povezovanje. Disko kultura – ta arhetipska modernistična institucija gejevske moške želje – postaja vse večja in večja, ko s svojimi zvoki in reflektorji seva od Brixtona do Berlina

in Bostona. Noša (npr. macho geji in lezbijke s hlačami na naramnice iz 70-ih) ni le nacionalna, temveč internacionalna.

Toda globalizacije ne smemo nikoli precenjevati. Obstajajo mnoge države – predvsem na afriškem, arabskem in azijskem kontinentu – kjer se je globalizacija homoseksualnosti komaj premaknila. Čeprav se podirajo meje med vzhodom in zahodom, si je v tem trenutku potrebno zastaviti še številna vprašanja o homoseksualnosti v bivši Sovjetski zvezi. Nevarno bi bilo govoriti o približevanju homoseksualnih življenjskih stilov po svetu – v eno, resnično univerzalno gejevstvo. Dalje, vsaka nacionalna in lokalna kultura prinaša svoje lastno bogastvo, svoje lastne politične strategije, svojo lastno enkratnost. Vzporedno z globalizacijo prihaja intenzifikacija lokalnega. Dejansko s procesom globalizacije prihaja težnja v smeri rodovnega: fundamentalizem premaguje razlike, politika, ki ločuje bolj, kot pa združuje.

Ann Ferguson (1990, 1991) je zelo jedrnato obravnavala vse te vsebine v razmerju do lezbične kulture. Nastopila je proti univerzalističnim pogledom in opozorila na potrebo po “dialektičnem pristopu k lezbičnim kulturam” kot tistem, ki ostaja občutljiv za samo-determinacijo lokalnih in nacionalnih lezbičnih kultur, medtem ko poskuša kreirati mednarodno lezbično gibanje. V nekem smislu je to odsev širših prizadevanj mnogih novih gibanj: razmišljaj globalno, deluj lokalno. Toda to je politični recept, kar poskušam predlagati, pa je opis: na tak način se razkrijejo gejevske in lezbične izkušnje. Toda znotraj raznolikih kulturnih pozicij bi bilo to kmalu lahko videti kot bitka za uniformnost; vsako krilo gibanja, vsak diskotečni vogal, vsaka politična strategija, bi lahko izgledala kot homogenizacija. Toda vsak primer zahteva različen pristop. Lezbične in gejevske študije morajo priti na jasno glede mednarodne povezanosti kljub lokalnim posebnostim, ne smejo zamejevati enotnosti v globalni okvir, niti ignorirati globalne povezanosti lokalnega.

ODSTRANITEV HETEROSEKSIZMA

Velik del mlajše generacije, ki piše o homoseksualnosti, jasno priznava, da so temelji problema homoseksualnosti v človeškem načinu odzivanja na razlike: Weinbergovo stališče, ko je prvič uvedel termin "homofobia", da je "problem homoseksualnosti ... problem zavračanja različnosti v človeški eksistenci" (Weinberg 1973: 139), ostaja centralna ideja. Veliko današnjih gejevskih in lezbičnih študij se loteva tega ključnega problema – zakaj oboji, tako znanstveniki kot posamezniki, postanejo tako sovražni do raznolikosti človeških seksualnosti, še posebej do tistih, ki vključujejo isti spol in istospolne odnose (npr. Geenberg 1988; Dollimore 1991).

Ta dela navajajo množico razlogov za homofobijo. Na različne načine so videni kot produkt židovsko-krščanske religije; kot produkt potrebe imeti otroke, da bi nadaljevali človeško vrsto – neprokreativno spolnost je treba zatirati; kot oblika freudovske reakcije; kot "zatrta zavist"; kot grožnja ideji naravnega reda, povezana z idejami ritualne čistosti; kot grožnja moškosti; kot nekaj, kar izvira iz motenih, avtoritarnih, restriktivnih osebnosti; kot grožnja družini v kapitalizmu; kot bojazen "sem tudi jaz homoseksualen?" in kot kontinuiran odziv na disidentstvo in motnje. Seznam je res nekoliko dolg. Vendar se mi ne zdi verjetno, da bi katerakoli od teh razlag obveljala na splošni ravni. Razlogi za sovražnost do homoseksualnosti se verjetno spreminjajo znotraj družb in med njimi ter znotraj posameznikov in med njimi. Vsak poskus podreti eno izmed pozicij bi se verjetno sesul v naivni esencializem. Ravno tako kot ni nobenega stalnega razloga za domnevni tip homoseksualca, tudi ni stalnega razloga za domnevni odgovor nanj. Seveda se mora natančna raziskava in analiza tega osrednjega problema nadaljevati. V zadnjih dveh desetletjih so me velikokrat prosili, naj pojasnim, zakaj se toliko ljudi toliko razburja zaradi homoseksualnosti, zakaj jo vlade poskušajo zakonsko prepovedati in zakaj so nekateri ljudje dobesedno prignani do tega, da ubijajo druge zaradi tega. Ne vidim splošne razlage niti za ljudi niti za družbe. Jasno je, da obstajajo ogromne razlike. Na Nizozemskem in v skandinavskih državah obstaja dokaj visok nivo tako zakonske kot osebne sprejemljivosti homoseksualnosti v primerjavi s Severno Ameriko ali Veliko Britanijo; toda slednji sta presenetljivo liberalni, če ju primerjamo z nasilnimi usmrčitvami homoseksualcev v nekaterih drugih državah. Podobno sem sam le redko neposredno izkusil sovražnost in napadalnost, o katerih bi lahko z lahkoto pisal kot o nečem, kar zadeva druge.

Kar tukaj zahtevam, je dojemljivost za celo vrsto možnosti: možnosti, da sovražnost do homoseksualnosti lahko traja, ter zavest o mnogovrstnih koreninah, iz katerih ta sovražnost

raste. Večje kot so zahteve, z večjim dvomom bi gledal nanje. Preprosti termini, kot je homofobija, ne bodo več dolgo vzdržali, ker vračajo opozicijo, ki je enostavno preveč uniformna, preveč direktna, osebno individualna, preveč patološka in preveč fiksirana. Homofobija je zelo specifičen in ozek koncept, usmerjen na izredno natančne, osebne strahove. Problem, ki bi ga v bodoče morali upoštevati, ni toliko homofobija, ki bo še nadalje obstajala v žepih, temveč heteroseksizem. Mislim, da je bilo to v preteklosti veliko bolj jasno feministkam kot pa gejem. Pri njih je bil problem “vsiljene” heteroseksualnosti (Rich 1980) vedno v ospredju, in mnoge podobne koncepte so razvili drugi raziskovalci: hierarhično heteroseksualnost (Hearn 1987), seksualno hierarhijo (Rubin 1984) in “področje” heteroseksizma (Brittan 1989).

Heteroseksizem lahko definiramo kot *raznoliko zbirko družbenih praks* – od lingvističnih do fizičnih, v javnosti in privatni sferi, skritih in odkritih – *v množici družbenih prizorišč* (npr. služba, dom, šola, mediji, cerkev, sodišča, ulica ipd.), *kjer je na delu dvojnost homo/hetero razločevanja, pri čemer je heteroseksualnost v privilegiranem položaju*. V tej kulturi ne gre za univerzalnost, temveč za prenasičenost. Heteroseksualizem je potrebno povezati z drugimi strategijami podrejanja, kot so razred, spol, generacija, rasa; verjetno ga je mogoče najboljše analizirati kot serije konkretnih trenutkov – na primer, kako direktno deluje v šolskem okolju (prim. Plummer 1989) ali v zakonski zvezi (French 1992). Heteroseksistične prakse spremlja cel konglomerat sorodnih institucij: spol, družina, prokreacija, penetrativna spolnost, celo “ljubezen”, ki so običajno zmetani skupaj v eno glavno obliko bivanja – poročeno, heteroseksualno družino.

“PROBLEM DRUŽINE”

V 80-ih je kritika homoseksualnosti videla homoseksualnost kot napad na “idealni” model nuklearne heteroseksualne družine. Jerry Falwell, na primer, je leta 1980 izjavil, da “so homoseksualci antidružina”, in 28. člen v Veliki Britaniji jasno govori, da “lokalne oblasti naj ne bi promovirale poučevanja o sprejemljivosti homoseksualnosti kot narejenega družinskega razmerja na nobeni obstoječih šol”. Ker je konvencionalna družina običajno utelešenje heteroseksističnih praks, imajo naši sovražniki prav.

Toda, in to je bistveno, ideologija o *idealni* nuklearni heteroseksualni družini ni isto kot nešteto načinov skupnega življenja, ki so naraščajoča poteza poznih modernih družb. Srečna, majhna nuklearna družina – Judy Garland iz *Meet Me*

in St Luis – je večinoma mit iz preteklosti. Danes so zgodbe drugačne. Ne le da malo ljudi dejansko ves življenjski krog prebije znotraj take družine, tu so tudi naraščajoči dokazi, da lahko življenje v družini prinese veliko nesreče: zakonski prepiri, zloraba otrok, posilstvo v zakonu in ločitve, ki preprosto kažejo, da družina velikokrat ni “raj sredi brezsrčnega sveta”, kakor so nekoč mislili: dejansko je lahko ravno nasprotno. Idealna družina je lahko samo to: idealizacija.

Vendar homoseksualnosti posegajo navzven in se dotikajo družinskega življenja na naštetih načinov (Weston 1991). Geji in lezbijke odraščajo v družinah, svojo porajajočo se seksualnost morajo običajno skrivati, ko pride ta na dan, se morajo pogosto soočiti z zlorabo, obliko seksualne zlorabe, ki je “lobi proti spolnim zlorabam otrok”, nikoli ne omenja. Geji in lezbijke se pogosto poročijo s heteroseksualnimi partnerji in si ustvarijo družine in se šele kasneje odločijo, da jim bolj ustreza gejevska ali lezbična zveza (French 1992). Geji in lezbijke so lahko strici in tete, bratje in sestre, sinovi in hčere ali stari starši. Geji in lezbijke lahko vzgajajo otroke (Romans 1992). Geji in lezbijke lahko začnejo razmerja, ki so ravno tako trajna in polna kot katerikoli heteroseksualno razmerje, in v nekaterih državah takšna razmerja priznava cerkev ali zakon, ali celo oba. Geji in lezbijke si lahko zagotovijo sistem neme podpore, oskrbe in prijateljstva, ki je tako močno kot katerikoli družina, ali celo močnejše, ker so pogoji izbrani, ne pa preprosto dani (glej Nardi 1992; Schneider 1992). Življenja mnogih gejev in lezbijk se dotikajo “družine” (prim. Bozett 1987; 1987). Ideologija *družine* pogoltne preveč ljudi in ponuja popačeno sliko, toda realnosti v različnih družinah so zelo različne. Gejevske in lezbične prakse morajo biti bolj prepoznane v vsem svojem bogastvu in raznoterosti oblik. Gejevstvo ni le preprosta grožnja družini, temveč znak naraščajočega bogastva in raznolikosti poti, po katerih skušajo družbe pozne moderne organizirati načine skupnega življenja, pogosto z nemo podporo.

Dejansko je to tudi znak, da so se globoke heteroseksistične prakse preteklosti v teku zadnjih generacij na neki način modificirale: medtem ko masovno homofobični časopisi in medijske osebnosti ostajajo, rastejo tudi številne ustanove, ki so ali bolj afirmativne ali vsaj manj negativno nastrojene kot tiste iz preteklosti. Večina liberalnega tiska, nekateri televizijski programi in določene t. i. “institucije kontrole”, vključno s policijo, sodišči, zdravniki in socialnimi delavci so se glede tega že izrekli; za nekatere je stari heteroseksizem odpravljen. Podobno je v nekaterih državah, še posebej v Skandinaviji in na Nizozemskem zakonodaja glede spodnje starostne omejitve za spolne odnose, diskriminacije in partnerskih zvez skoraj že dosegla stopnjo popolne enakosti med homoseksualnostjo in hetero-

seksualnostjo. To so, po mojem mnenju, pomembne spremembe in upamo, da bodo signalni steber za prihodnost (prim. Bech 1992).

IZGRADNJA KULTURE SEKSUALNEGA DRŽAVLJANSTVA

Konec 20. stoletja je napovedal veliko nestabilnost v politiki. Vzpon in padec Reagana in Thatcherjeve, razrešitev hladne vojne in ponovna vzpostavitev odnosov med Vzhodom in Zahodom, neuspeh tako socializma kot nove desnice, vzpon novih družbenih gibanj okrog utopičnih politik, ponovne zahteve nacionalnega tribalizma in verskega fundamentalizma – vse to sili v novo razmišljanje o politiki. Novi časi, nov svetovni red in nove povezave so prinesle novo obdobje politike. Čeprav je seksualnost v razpravah, ki jih prirejajo politologi, običajno zapostavljena ali odrinjena, je za gejevske in lezbične študije obravnava tega vprašanja ključnega pomena: kje torej leži mesto lezbičnih in gejevskih politik – ki so se razcvetele v poznem 20. stoletju na zahodu – ob koncu stoletja (prim. Showalter 1991)?

Tu je tako temačen kot upanje vzbujajoč odgovor na to vprašanje. Temačen odgovor se lahko ozre po večini svetovnih kontinentov – Afriki, arabskem svetu, Aziji – in najde v bližnji preteklosti le malo dokazov o benignem odnosu do žensk ali istospolnih praks. Pogosto so te različne kulture na Zahod dejansko gledale kot na "nekaj drugega" in so homoseksualnost razumele kot znak njegovega razkroja in dekadence. V razmerah lakote, bolezni in smrti, je govor o pravicah lezbijk in gejev v nekaterih izmed teh držav dejansko videti precej privilegirano razkošje. Tudi bliže domu stanje ni bilo najboljše: obstajajo konstantni znaki teka v prazno. Prihaja do vpeljave nove restriktivne zakonodaje, kot je 28. člen v Angliji. AIDS prinaša delno remedikalizacijo homoseksualnosti. S tem ko narašča statistika diskriminacije gejev, s povečano aktivnostjo policije, se več ljudi zaplete v proces kriminalizacije. Pretepanje gejev in umori gejev in lezbijk še nadalje delajo ulice na mnogih krajih nevarne. Pobožnjakarji lahko v medijih dajejo obrekljive pripombe, ki bodo še dolgo veljale za nepremagljive, predvsem če gredo na račun temnopoltih, Židov ali straight žensk. Heteroseksualci do homoseksualcev niso tolerantni tako, da bi se lahko preprosto na enak način obnašali v javnosti. Geji in lezbijke lahko še vedno izgubijo službe, če se odkrije njihova identiteta. Javno mnenje se spreminja le mestoma. Ni čudno, da mnogi gejevski in lezbični pari kričijo od jeze ali pa se utrudijo in postanejo zamorjeni.

Toda istočasno je tu tudi pozitivna stran lezbičnih in gejevskih "pravic" zadnje četrtnine tega stoletja. Gibanja za "pravice

biti gej” ali “lezbijka” so imela v zahodnem svetu nekatere opazne posledice. Kakorkoli že so lahko včasih stvari videti zdaj slabe, so res bile toliko slabše v bližnji preteklosti? Dejansko je za nekatere izmed nas na Zahodu *biti* gej ali lezbijka postalo pozitivna izkušnja, ki ne prinaša nič več problemov kot katerikoli drug način življenja ali ljubezni, pogosto pa nekatere prednosti. Dejansko bi bil nekaj let nazaj članek, kot je ta, neverjeten, kakor tudi večina novejših del. Prišli smo izza stare homoseksualnosti. Minile so stare tragične zgodbe o patologiji, tako priljubljene pri zdravnikih in klinikah bližnje preteklosti. Novi “moderni lezbijke in geji” zahodnega sveta aktivno delujejo, da bi ustvarili nov družbeni red. Geji in lezbijke ustvarjajo svojo lastno literaturo, filozofijo in politiko; kreirajo nove načine skupnega življenja – z ljubimci, z otroki, s prijatelji in s heteroseksualnimi partnerji; gradijo nove skupnosti, identitete, seksualnosti, politike; kreativno odgovarjajo veliki zdravstveni krizi – s strastjo, skrbjo in ljubeznijo. To počno tako na lokalni kot globalni ravni. Geji in lezbijke so postali “izdelovalci sveta” (Goodman 1978). Če sprevidimo, koliko je bilo doseženega v tako kratkem času, obstajajo razlogi za optimizem. Istočasno lahko začnemo razumevati, zakaj je toliko naporov moralo teči v prazno: *mi smo* ustvarili nova pravila, nekatera med njimi so grožnje.

V jedru razumevanja sprememb v zadnjih dveh desetletjih mora biti poudarjena zavest o vlogi novih družbenih gibanj pri oblikovanju novih identitet, novih programov, novih kultur, političnih akcij. Že prej sem obravnaval, kaj pomeni *biti* gej ali lezbijka, ne zato, ker bi verjel, da sta to res obliki bivanja, ampak preprosto zato, ker menim, da smo sami sebe tako oblikovali v moderni dobi. Iznašli smo način bivanja, čut identitete in način govora o samih sebi, ki je omogočil, da smo zahtevali “pravice”. Del političnega dogajanja je bil upad tradicionalne, izključno na razrednih razlikah temelječe politike in vzpon novih družbenih gibanj, ki pogosto temeljijo na utopičnih podobah prihodnosti, ki kreira identitete, pravice in zavest o razlikah (Cohen 1985; Conolly 1991; Ferguson *et al.* 1990; Fraser 1990; Hall 1991; Young 1990). Gejevsko in lezbično gibanje je ključni del teh sprememb, čeprav je v nekaterih izmed mnogih razprav o teh spremembah (npr. Toutaine 1988) nenavadno ignorirano. Verjetno je bila osrednji dosežek gejevskega in lezbičnega gibanja izgradnja močne, javne identitete, okrog katere so se razvili politične skupnosti in programi sprememb (prim. Adam 1987). Shizme in nasprotja znotraj teh skupnosti so bila ogromna, toda iz teh istih shizem se je razvila odmevna politika.

ZA KULTURO SEKSUALNEGA DRŽAVLJANSTVA

Ena izmed najmočnejših zahtev gejevskega in lezbičnega gibanja je zahteva po enakih pravicah (čeprav so nekatera bolj radikalna krila to vedno zavračala). Pravice niso “naravne” ali “neodtujljive”, temveč jih je treba s človeško dejavnostjo iznati in vgraditi v vedenje skupnosti, države in identitete (Andrews 1991; Turner 1990). Pravice in dolžnosti so odvisne od skupnosti, od diskurza, ki te iste pravice naredi za mogoče ali nemogoče. Nastanejo pri ljudeh, katerih identitete izvirajo iz istospolnih skupnosti. Šele ko so gejevske in lezbične skupnosti začele razvijati in nabirati moči, je govor o gejevskem in lezbičnem državljanstvu postajal vse bolj in bolj verjeten. Narava naših skupnosti – jeziki, ki jih uporabljajo, zgodbe, ki jih hranijo, identitete, ki jih gradijo, moralno/politične kode, ki jih podpirajo – se pomika v osrednje prizorišče političnega razmišljanja. Michael Sandel piše:

Četudi negotovo, je zgodba mojega življenja vselej ustavljena v zgodbo tistih skupnosti, iz katerih sem razvil svojo identiteto – bodisi družine ali mesta, rodu ali nacije, stranke ali ideje. Z vidika komunikacije povzročajo te zgodbe moralne razlike, ne pa psiholoških. Postavijo nas v svet in dajo našim življenjem njihove moralne posebnosti.

(Sandel 1984: 6)

Kar je v zadnjih dveh desetletjih (čeprav segajo korenine daleč nazaj) postalo tako razvidno kot realno, je nastanek novih skupnosti diskurza in dialoga, ki podpirajo konkurenčne jezike, zgodbe in identitete, ki utelešajo pravice in odgovornosti biti seksualen, slediti užitek, posedovati telo, zahtevati vidljivost in kreirati nove oblike razmerij. Stare skupine pravic govorijo o političnih pravicah, zakonskih pravicah ali socialnih pravicah državljanov; jezik gejevskih in lezbičnih skupnosti si gotovo prizadeva tudi zanje – takšna prizadevanja se ne bi smela preprosto prenehati – vendar jih privedejo še naprej. Nastaja nova skupina zahtev glede telesa, odnosov in seksualnosti. To je del politike novega življenja (prim. Giddens 1991), nove politike razlik (Young 1990) in nove politike diskurza (Fraser 1990).

Seveda ni čisto nobenega soglasja o tem, kaj ta nova politika bo. To je in bo ostalo sporno področje. Gejevski konzervativci želijo, kot kaže, vsiliti svoj kod omejitev: v *After the Ball* Kirk in Madsen trdita, da je “gejevska emancipacija propadla”, in poskušata dokazati, da se je to v celoti zgodilo zaradi tega, ker je emancipacijsko gibanje preveč razkošno in nezaslišano, ter zaključujeta z gejevskim etičnim kodeksom, ki bi še najbolj

osrečil podeželskega učitelja. Na seznamu triindvajsetih načinov samo-policije predlagata stvari, kot so: “ne bom govoril o gejevskem seksu v javnosti”, “ne bom varal svojega ljubimca”, “ne bom spil več kot dveh alkoholnih pijač na dan”, “ne bom prakticiral seksa v javnosti”. To je kodeks, ki popolnoma zanika transgresivno naravo gejevstva, ki jo drugi podpirajo. Dejansko izčrpani zaradi tako majhnega napredka znotraj generacije so se nekateri sprevrgli v konfrontistične, agresivne partnerje, kar je ravno to, kar sta obsodila Kirk in Madsen. Vendar OutRage v New Yorku in Londonu vključujeta direktno akcijo in soočenje: “outing, kiss-ins, queer politics” (Smith 1992; Carter 1992).

Obstaja še mnogo drugih poskusov kreiranja novih diskurzov za prihodnost. Nekateri feministične avtorice so prišle na dan s seznamom “varnih, prepovedanih in riskantnih spolnih praks”, ne v smislu tveganja aidsa, temveč v smislu politično korektnosti seksualnosti (npr. Ferguson 1989). Eni so se vrnili h klasičnemu liberalizmu (Mohr 1988), drugi, kot Peter Tatchell (1992), poskušajo razviti široko koalicionistično strategijo, ki bi temeljila na principih podobnosti med mnogimi skupinami. Zadnjih dvajset let je nastalo čuda različnih gibanj, ki so premaknila jezike in identitete, skozi katere razumemo kompleksnost naše spolnosti in politike. Prihodnost je v nadaljnjem izoblikovanju novih jezikov in zgodb, zahtev in protizahtev.

ZAKLJUČEK: OPTIMISTIČNE IZNAJDBE

To je bil na neki način optimističen uvod v gejevske in lezbične študije, in šele izkazalo se bo, ali je tak optimizem upravičen. Še preveč dobro se zavedam, da se nadaljuje diskriminacija, nasilje in da sovražnost doživljajo milijoni lezbičnih in gejevskih življenj ter nadaljuje potreba po militantnih ukrepih proti takim napadom. Obenem glede na to, kar se je zgodilo v zadnjih dveh desetletjih, kaže, da je zmeren optimizem upravičen. Družbeno, politično in intelektualno gre za pomembne prispevke. Kot sem želel prikazati v tem članku, so bile vzpostavljene močne in shizmatične lezbične in gejevske študije skozi celo vrsto akademskih disciplin, in mnogo nacionalnosti in njihovo naraščanje je videti neizbežno. Resnično je veliko, da je ljubezen, ki si nekoč ni upala spregovoriti svojega imena, zdaj postala glavni javni diskurz. Nastal je profesor za mnoge in različne glasove, za zahteve in protizahteve tega, kar lezbične, gejevske in biseksualne prakse so, so bile in bodo v prihodnosti.

Prevod Tatjana Greif

Ken Plummer, predavatelj sociologije na Univerzi v Essexu (Velika Britanija) in redni gostujoči profesor na University of California v Santa Barbari (ZDA). Avtor številnih del (*Sexual Stigma*, 1975; *Documents of Life*, 1983) ter izdajatelj (*The Making of the Modern Homosexual*, 1981; *Symbolic Interaction*, 1991; *Modern Homosexualities*, 1992). Član londonske GLF.

LITERATURA:

- ADAM, B. (1987): ***The Rise of a Gay and Lesbian Movement***, Boston.
- ALTMAN, D. (1971): ***Homosexual: Liberation & Oppression***, New York.
- ALTMAN, D. (1982): ***The Homosexualization of America***, New York.
- ALTMAN, D. (1986): ***Aids and the new Puritanism***, London.
- ALTMAN, D. (1988): "Legitimation trough disaster", v: E. Fee in D. Fox (ur.), ***AIDS: The Burdens of History***, Berkely.
- ALTMAN, D. et al. (ur.) (1989): ***Which Homosexuality?***, London.
- ANDREWS, G. (ur.) (1991): ***Citizenship***, London.
- BECH, H. (1989): ***Mellem mnd: 20 livshistorier*** (Among Men: 20 Life Stories), Copenhagen.
- BECH, H. (1992): "Report from a rotten state: 'marriage' and homosexuality in 'Denmark'", v: K. Plummer (ur.) ***Modern Homosexualities***, London.
- BERMAN, M. (1982): ***All that is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity***, New York.
- BESHTAIN, J.B. (1982/83): "Homosexual politics: the paradox of gay liberation", ***Salmagundi*** 58-9 (str. 252-287).
- BLACKWOOD, E. (ur.) (1986): ***The Many Faces of Homoseksuality: Anrhropological Approaches to Homosexual Behavior***, New York.
- Boston Lesbian Psychologies Collective (ur.) (1987), ***Lesbian Psychologies***, Chicago.
- BOZETT, F. W. (ur.) (1987): ***Gay lesbian Parents***, New York.
- BRADBURY, M. (1988): ***The Modern World***, London.
- BRITAN, A. (1989): ***Masculinity and Power***, Oxford.
- BRONSKI, M. (1984): ***Culture Clash***, Boston.
- BUTLER, J. (1990): ***Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity***, London.
- BUTTERS, R., CLUM, J.M., MOON, M. (ur.) (1990): ***Displacing Homofobia: Gay and Male Perspectives in Literature and Culture***, Durham.
- CARTER, V. (1992): "Abseil makes the hearth grow fonder: lesbian and gay campaigning tactics and section 28", v: K. Plummer (ur.) ***Modern Homosexualities***, London.
- COHEN, J. L. (1985): "Strategy or Identity: New theoretical paradigms and contemporary social movements", ***Social Research*** 52/4 (str. 663-716).
- CONNOLLY, W. (1991): ***Identity/Difference***, New York.
- COVINA, G., GALANA, L. (ur.) (1975): ***The Lesbian Reader***, Oakland.
- CRIMP, D. (ur.) (1988): ***AIDS, Cultural Analysis, Cultural Activism***, Cambridge.
- DALY, M. (1978): ***Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism***, Boston.
- DAVIS, P. (1992): "The role of disclosure in coming out among gay men", v: K. Plummer (ur.) ***Modern Homosexualities***, London.
- DE LAURENTIS, T. (ur.) (1991): "Queer theory: lesbian and gay sexualities", ***Differences*** 3/2.

- D'EMILIO, J. (1983): **Sexual Politics, Sexual Communities: The Making of a Homosexual Minority in the United States**, Chicago.
- DOLLIMORE, J. (1991): *Sexual Dissidence: Augustine to Wilde, Freud to Foucault*, Oxford.
- DOUGLAS, C. A. (1990): **Love and Politics: Radical Feminist and Lesbian Theories**, San Francisco.
- DYER, R. (1991): **Now You See It**, London.
- ECHOLS, A. (1989): **Daring to be Bad: Radical Feminism in America 1967-1975**, Minneapolis.
- ESCOFFIER, J. (1990): "Inside the ivory closet", **Out/Look**, Fall.
- ETTORE, E. M. (1980): **Lesbians, Women & Society**, London.
- FEATHERSTONE, M. (1991): **Consumer Culture and Postmodernism**, London.
- FERGUSON, A. (1989): **Blood at the Root: Motherhood, Sexuality and Male Dominance**, London.
- FERGUSON, A. (1990): "Is there a lesbian culture?", v. J. Allen (ur.) **Lesbian Philosophies and Culture**, New York.
- FERGUSON, A. (1991): **Sexual Democracy**, Oxford.
- FERNBACH, D. (1981): **The Spiral Path: A Gay Contribution to Human Survival**, London.
- FOUCAULT, M. (1979): **The History of Sexuality, Vol. 1**, London.
- FRASER, N. (1990): "Talking about needs: interpretative contests as political conflicts in welfare state societies", v. C. Sustain (ur.) **Feminism and Political Theory**, Chicago.
- FREEDMAN, M. (1975): "Homosexuals may be heltier than sraights", **Psychology Today, March** (str. 28-32).
- FRENCH, M. (1992): "Loves, sexualities, and marriages: strategies and adjustments", v. K. Plummer (ur.) **Modern Homosexualities**, London.
- FYRE, M. (1983): **The politics of Reality**, New York.
- FUSS, D. (1990): **Essentially Speaking**, London.
- FUSS, D. (1991): **Inside/Out: Lesbian Theories / Gay Theories**, London.
- GAGNON, J. H., SIMON, W. S. (1973): **Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality**, Chicago.
- GERGEN, J. K. (1991): **The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life**, New York.
- GIDDENS, A. (1990): **The Consequences of Modernity**, Oxford.
- GIDDENS, A. (1991): **Modernity and Self-Identity**, Oxford.
- GONSIORREK, J. C., WEINRICH, J. D. (ur.) (1991): **Homosexuality: Research Implications for Public Policy**, London.
- GOODMAN, N. (1978): **Ways od Word Making**, Indianapolis.
- GRAHN, J. (1984): **Another Mother Tongue: Gay Words, Gay Worlds**, Boston.
- GREENBERG, D. F. (1988): **The Construction of Homosexuality**, Chicago.
- Hall Carpenter Archives (1989a): **Walking After Midnight: Gay Men's Life Stories**, London.
- HALL, S. (1991): "Ethnicity: identity and difference", **Radical America 23/4** (9-22).
- HALPERIN, D. (1990): **One Hundred Years of Homosexuality**, London.
- HAMMER, J. (1990): "Men, power and exploitation of women", v. J. Hearn, D. Morgan (ur.) **Men, Masculinities and Social Theory**, London.
- HARDING, S. (1986): **The Science Question in Feminism**, Milton Keynes.
- HEARN, J. (1987): **The Gender of Oppression: Men, Masculinity and the Critique of Marxism**, Brighton.
- HERDT, G. H. (1984): **Ritualized Homosexuality in Melanesia**, Barkeley.
- HERDT, G. et al. (ur.) (1992): **Gay Culture in America**, New York.
- HOCQUENGHEM, G. (1978): **Homosexual Desire**, London.

- HUMPHREYS, L. (1971): *Tea Room Trade*, London.
- JANESS, V. (1992): "Coming out: lesbian identities and the categorization problem", v: K. Plummer (ur.) *Modern Homosexualities*, London.
- JAY, K., GLASGOW, J. (ur.) (1990): *Lesbian Texts and Contexts: Radical Revisions*, New York.
- JEFFREYS, S. (1989): "Does it matter if they did it?", v: *Not a Passing Phase: Reclaiming Lesbians in History 1840-1985*, Lesbian History Group, London.
- JEFFREYS, S. (1990): *Anticlimax*, London.
- JOHNSTON, J. (1973): *Lesbian Nation*, New York.
- KATZ, J. (1990): "The invention of heterosexuality", *Socialist Review* 21 (1).
- KITZINGER, C. (1987): *The Social Construction of Lesbianism*, London.
- KLEINBERG, S. (1980): *Alienated Affections: Being Gay in America*, New York.
- LAURISTEN, J., THORSTAD, D. (1974): *The Early Homosexual Rights Movement (1864-1935)*, New York.
- Lesbian History Group (1989): *Not a Passing Phase: Reclaiming Lesbians in History 1840-1985*, London.
- LUETZEN, K. (1988): *At pryveue lykken: 25 lesbicke livhistoriker (Try your Luck: 25 Lesbian Life Stories)*, Copenhagen.
- McINTOSH, M. (1968): "The homosexual role", *Social Problems* 16/2 (str. 182-192).
- MAROTTA, T. (1981): *The Politics of Homosexuality*, Boston.
- MOHR, R. D. (1988): *Gays / Justice: A Study of Ethics, Society and Law*, New York.
- MOGARA, C., ANZALDUA, G., LORDE, M., et al. (1983): *This Bridge Called My Back*, Massachusetts.
- MURRAY, S. O. (1992): "The 'underdevelopment' of modern/gay homosexuality in Meso America", v: K. Plummer (ur.) *Modern Homosexualities*, London.
- NARDI, P. M. (1992): "Sex, friendship and gender roles amongst gay men", v: P. M. Nardi (ur.) *Men's Friendships*, Newbury Park.
- NEWTON, E. (1984): "The mythic mannish lesbian: Radclyffe Hall and the new woman", *Signs* 9/4 (str. 557-575).
- PATTON, C. (1985): *Sex and Germs*, London.
- PHELAN, S. (1989): *Identity Politics: Lesbian Feminism and the Limits of Community*, Philadelphia.
- PLUMMER, K. (1975): *Sexual Stigma: An Interactionalist Account*, London.
- PLUMMER, K. (1981a): *The Making of the Modern Homosexual*, London.
- PLUMMER, K. (1981b): "Homosexual categories: some research problems in the labeling perspective of homosexuality", v: K. Plummer (ur.) *The Making of Modern Homosexual*, London.
- PLUMMER, K. (1989): "Lesbian and gay youth in England", v: G. Herdt (ur.) *Gay and Lesbian Youth*, New York.
- PORTER, K., WEEKS, J. (1990): *Between the Acts*, London.
- POSTER, M. (1990): *The Mode of Information*, Oxford.
- Radicalesbians (1973): "The woman-identified woman", v: A. Koedt, E. Levine, A. Rapone (ur.), *Radical Feminism*, New York.
- RICH, A. (1980): "Compulsory heterosexuality and lesbian existence", *Signs* 5/4.
- RICHMOND, L., NOGUERA, G. (ur.) (1973): *The Gay Liberation Book*, San Francisco.
- RISMAN, B., SCHWARTZ, P. (1988): "Sociological research on male and female homosexuality", *Annual Review of Sociology* 14 (str 125-147).
- ROMANS, P. (1992): "Darig to pretend? Motherhood and lesbianism", v: K. Plummer (ur.) *Modern Homoseksualities*, London.

- RORTY, R. (1989): **Irony, Contingency and Solidarity**, Cambridge.
- ROSCOE, W. (1988): "Making history: the challenge of gay and lesbian studies", **Journal of Homosexuality** 15/3-4 (str. 1-40).
- ROTHBLUM, E. D., COLE, E. (ur.) (1989): **Lesbianism: Affirming Nontraditional Roles**, New York.
- RUBIN, G. (1984): "Thinking sex", v: C. Vance (ur.) **Pleasure and Danger**, London.
- SANDEL, M. J. (ur.) (1984): **Liberalism and its Critics**, New York.
- SCHNEIDER, B. (1992): "AIDS and class, gender and race relations", v: J. Huber, B. Schneider (ur.) **The Social Context of AIDS**, California.
- SEDGWICK, E. K. (1985): **Between Man: English Literature and Male Homosocial Desire**, New York.
- SHOTTER, J. (1984): **Social Accountability and Selfhood**, Oxford.
- SHOWALTER, E. (1991): **Sexual Anarchy: Gender and Culture at the Fin de Siecle**, London.
- SMITH, A. M. (1992): "Resisting the erasure of lesbian sexuality: a challenge for queer activism", v: K. Plummer (ur.) **Modern Homosexualities**, London.
- SMITH-ROSENBERG, C. (1975): "The female world of love and ritual: relations between women in nineteenth-century America", **Signs** 9/1 (str. 1-29).
- STANLEY, L. (1982): "Male needs: the problems of working with gay men", v: S. Friedman in E. Sarah (ur.) **The Problem of Men: Two Feminist Conferences**, London.
- STEIN, E. (ur.) (1990): **Forms of Desire: Orientation and the Social Constructionist Controversy**, New York.
- TATCHELL, P. (1992): "Equal rights for all: strategies for lesbian and gay equality in Britain", v: K. Plummer (ur.) **Modern Homosexualities**, London.
- THOMPSON, B. (1987): **Southampton City Council Minority Rights Study**.
- TIELMAN, R. (1988): "Dutch gay emancipation history", **Journal of Homosexuality** 13/2-3 (str. 9-18).
- TURNER, B. (1990): "Outline of a theory of citizenship", **Sociology** 24/2 (str. 189-217).
- VANCE, C. (1984): **Pleasure and Danger**, London.
- WARNER, M. (1991): "Fear of queer planet", **Social Text** 29 (3-17).
- WARNER, S., CARTER, E. (ur.) (1989): **Taking Liberties: AIDS and Cultural Politics**, London.
- WEEKS, J. (1977): **Coming Out: Homosexual Politics in Britain from the Nineteenth Century to the Present**, London.
- WEEKS, J. (1981a): "Discourse, desire, and sexual deviance: some problems in a history of homosexuality", v: K. Plummer (ur.) **The Making of Modern Homosexual**, London.
- WEEKS, J. (1981b): **Sex, Politics and Society: The Regulation of Sexuality since 1800**, London.
- WEEKS, J. (1991): **Against Nature: Essays on History, Sexuality, and Identity**, London.
- WEINBERG, G. (1973): **Society and Healthy Homosexual**, New York.
- WEITZ, R. (1984): "From accomodation to rebellion: the politization of lesbianism", v: T. Darty, S. Potter (ur.) **Women-Identified Women**, Palo Alto.
- WESTON, K. (1991): **Families we Choose: Gays, Lesbians, and Kinship**, New York.
- YOUNG, I. (1990): **Justice and Politics of Difference**, Princeton.
- ZIMMERMANN, B. (1990): **The Safe Sea of Women: Lesbian Fiction 1969-1989**, Boston.